

تبعات اقتصادی کرونا و وظایف دانشگاهیان

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۷/۱۷

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۹/۲۵

کد مقاله: ۵۵۳۷۸

فاطمه کاظمی اسکری^{۱*}، میثم علیخانی^۲، فضائل کیخا^۳

چکیده

بیماری کرونا موجب بسته شدن بسیاری از کسب‌وکارهای از جمله کسب‌وکارهای کوچک و متوسط شده است که امر تأثیر بسیاری در عملکرد کسب‌وکارها ایجاد کرده است. سهم کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در اقتصاد ایران از نظر تعداد نیز رقم بالای ۹۵ درصد می‌باشد. اثر ترس از ابتلا و پیشگیری از همه‌گیر شدن بیماری‌های واگیر باعث می‌شود که در تمام سطوح اقتصادی چه کلان و چه اقتصاد خرد بحران به وجود بیاید. هر چقدر مقیاس بیشتری را این بیماری‌ها در بر گیرند پیامدهای ناشی از آن بیشتر خواهد بود. اما ایران نشان داده است که در برابر بحران‌های این‌چنینی مقاومت بالایی دارد. یک دلیل که بر اساس آن به نظر می‌رسد ایران می‌تواند بهتر از سایر کشورها از این چالش عبور کند، «اقتصاد پرتلاطم» ایران است. به عبارت دیگر به دلیل اینکه اقتصاد ایران سال‌هاست در شرایط تحریم قرار دارد، مردم و کسب‌وکارها توانایی انطباق سریع و خروج از شرایط وخیم را کسب کرده‌اند. به علاوه، حس وحدت در میان ایرانیان قابل توجه است پدیده‌ای که به بازسازی صدمات عمیق این بحران کمک خواهد کرد. وظیفه دانشگاه هم در برابر این ویروس، آگاه‌سازی، فرهنگ‌سازی، پیگیری حل مسئله، در برابر این بحران نقش آفرینی می‌باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

واژگان کلیدی: کرونا، اقتصاد، وحدت، دانشگاه

۱- دانشجوی دکتری، مدیریت کارآفرینی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی (نویسنده مسئول) Fatemehkazemi@yahoo.com

۲- کارشناسی ارشد، مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان

۳- کارشناسی ارشد، مدیریت کارآفرینی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان

بعد از شیوع سندرم حاد تنفسی در سال ۲۰۰۳ محققان متوجه شدند که نمی‌توانند شیوع بین‌المللی بیماری را متوقف کنند و براین اساس دامنه مقررات بین‌المللی بهداشت گسترده‌تر شد (Heymann et al, 2015). جدیدترین بیماری عفونی واگیردار که در ژانویه ۲۰۲۰ در کشور چین مشاهده شد و به سرعت جهانی شده است، بیماری ناشی از ویروس به نام کووید ۱۹ می‌باشد. از ۸ آوریل ۲۰۲۰ بیش از ۱/۴ میلیون مورد و ۸۶۰۰۰ مرگ و میر ناشی از این ویروس در سراسر جهان وجود دارد. در نتیجه، کشورها استراتژی‌های سرکوب و کاهش را برای کنترل گسترش اجتماعی از جمله مسافت دوری اجتماعی اجباری، محدودیت‌های مراقبت‌های پزشکی فوری و بسته شدن مشاغل غیر ضروری، به کار گرفته‌اند. با وجود این تلاش‌های گسترش بیماری کورونا هنوز ادامه دارد (Jennifer, 2020) با گسترش بسیار سریع این بیماری در چین و پس از آن به سایر نقاط دنیا، این ویروس نگرانی و وحشت زیادی را در بین مردم جهان به وجود آورد و سازمان بهداشت جهانی نیز طی اطلاعیه‌ای، شیوع این ویروس را عامل وضعیت اضطراری بهداشت عمومی در سراسر جهان اعلام نمود. (Andronico, 2019). شاید بزرگترین عامل در زمینه اقتصادی شیوع بیماری‌های عفونی، تغییر رفتار موارد بیرونی است و تغییرات شدیدترین تغییرات در رفتار جامعه و کسب‌وکارها ممکن است منجر به اثرات اقتصادی بیشتری شود (Keogh, 2014). از سوی دیگر، این بیماری موجب بسته شدن بسیاری از کسب‌وکارهای از جمله کسب‌وکارهای کوچک و متوسط شده است که امر تأثیر بسیاری در عملکرد کسب‌وکارها ایجاد کرده است. سهم کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در اقتصاد ایران از نظر تعداد نیز رقم بالای ۹۵ درصد می‌باشد (محمدپور ترکایش و میرزا زاده باریجوق، ۱۳۸۹). اثر ترس از ابتلا و پیش‌گیری از همه‌گیر شدن بیماری‌های واگیر باعث می‌شود که در تمام سطوح اقتصادی چه کلان و چه اقتصاد خرد بحران به وجود بیاید. هر چقدر مقیاس بیشتری را این بیماری‌ها در بر بگیرند پیامدهای ناشی از آن بیشتر خواهد بود. همه‌ی این بیماری‌ها بر روی قیمت طلا، نفت و ارز در سطح جهانی تأثیر داشتند که این عوامل بر اقتصاد جهان خیلی موثر هستند. برای نمونه در اوایل سال ۲۰۲۰، قیمت بین‌المللی نفت سقوط کرد، آن هم زمانی که شیوع کرونا آشکار شد (WorldBank, 2020).

اقدامات دولت و بانک مرکزی برای کنترل تبعات اقتصادی ویروس کرونا را می‌توان در اعطای ۷۵۰ هزار میلیارد ریال تسهیلات به کسب‌وکارهای آسیب‌دیده با نرخ ترجیحی ۱۲ درصد، ۵۰ هزار میلیارد ریال کمک به صندوق بیمه بیکاری، بسته حمایتی نقدی به اقشار کم درآمد، تعویق سه ماهه پرداخت تسهیلات، برداشت احتمالی از صندوق توسعه ملی برای تامین دارو و تجهیزات پزشکی، درخواست استقراض ۵ میلیارد دلاری از صندوق بین‌المللی پول و در نهایت بسته حمایتی از مودیان مالیاتی شامل تمدید سررسید پرداخت مالیات بر ارزش افزوده و مهلت سه‌ماهه جدید برای پرداخت بدهی خلاصه کرد. اقداماتی که تا حدودی در سایر کشورها نیز برای اجرای آنها تصمیماتی اتخاذ شده است. اما موضوع حائز اهمیت آن است که کسب‌وکارها و مشاغل در ایران برخلاف عمده کشورهای تقریباً ۳ ماهه پربرازده را که شامل بازار قبل و بعد از عید نوروز می‌شود، از دست داده‌اند. به عبارتی صدمات اقتصادی وارده بر خانوارها می‌تواند در ماه‌های بعدی و حتی بعد از طرح فاصله‌گذاری اجتماعی نیز ادامه داشته باشد. بنابراین به نظر می‌رسد تعویق پرداخت اقساط وام و مالیات برای یک دوره سه ماهه نتواند کسب‌وکارها را به شرایط قبل بازگرداند. بنابراین همانطور که در بخش اقتصاد داخلی ایران بدان اشاره شد، پس از پایان بحران، نمی‌توان انتظار بهبود نسبی را در وضعیت اشتغال به کار و به‌طور کلی شرایط رفاه خانواده‌ها، حداقل در برخی از مشاغل خاص درگیر با بحران داشت. از طرفی حجم بسته محرک اقتصادی ایران توسط دولت ۱۰۰ هزار میلیارد تومان اعلام شد. دو موضوع مهم که قابل طرح است؛ اولاً میزان کیفیت این بسته برای خروج از بحران است و دوم محل تامین آن. در مورد موضوع اول، برای آنکه قابلیت مقایسه ایجاد شود نسبت حجم بسته محرک به تولید ناخالص داخلی هر کشور سنجیده می‌شود. با نگاهی به بسته محرک اقتصادی سایر کشورهای درگیر، می‌توان پی برد که بسته ۲ تریلیون دلاری ایالات متحده، حدود ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی این کشور است. همچنین بسته محرک اقتصادی سایر کشورهای توسعه‌یافته مانند ژاپن و آلمان اندکی کمتر از ۱۹ درصد تولید ناخالص داخلی آن کشورها است، برای سنگاپور ۱۳ درصد و برای بریتانیا حدود ۴ درصد است. همچنین این نسبت براساس ادعای موسسه رتبه‌بندی فیچ، در کشورهای حوزه خلیج فارس، برای بحرین و عمان حدود ۳۰ درصد، برای امارات متحده عربی و قطر حدود ۱۰ درصد و برای رقیب منطقه‌ای ایران یعنی عربستان سعودی ۴ درصد است.

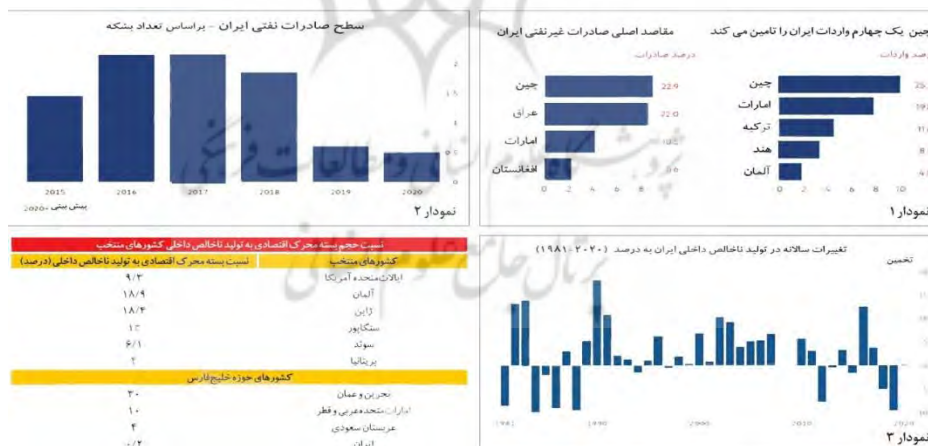
بر اساس اطلاعات موجود، به‌طور متوسط در حدود ۷۵ درصد اقتصاد دنیا، حجم بسته‌ای به اندازه ۵ درصد کل تولید ناخالص داخلی دنیا توسط دولت‌ها پیشنهاد شده است. این درحالی‌است که بسته محرک اقتصادی پیشنهاد شده در ایران حدود ۰/۲ درصد تولید ناخالص داخلی ایران و ۷ درصد بودجه سال جاری است (جدول ۱). علاوه بر این، براساس نظر اقتصاددانان، از آنجاکه تاکنون ایران بسته حمایت مالی نداشته است، این بسته محرک اقتصادی نه یک بسته مالی، که شبیه به یک بسته سیاست پولی است. هرچند براساس تحلیل موسسه فیچ، بسته محرک اقتصادی بزرگ‌تر لزوماً منجر به بهبود نسبی رفاه نخواهد شد. در مورد موضوع دوم نیز با توجه به شرایط بودجه سال جاری و موارد اشاره شده در این یادداشت، محل تامین آن نامشخص به نظر می‌رسد. بسته‌ای که حتی از درخواست استقراض ایران از IMF بیشتر است.

۲- کرونا ویروس

کرونا ویروس‌ها، خانواده بزرگی از ویروس‌ها هستند که از ویروس سرماخوردگی معمولی تا عامل بیماری سارس را شامل می‌شود. کرونا ویروس‌ها در سال ۱۹۶۵ کشف شدند و مطالعه بر روی آن‌ها تا به‌طور مداوم تا اواسط دهه ۱۹۸۰ ادامه داشت. ساختار کروناویروس‌ها نیز دارای یک ژنوم RNA معمولی است. افرادی که هم‌زمان دارای بیماری دیگری باشند و کودکان مبتلا به بیماری‌های قلبی، بیشتر در معرض خطر ابتلا به کروناویروس‌ها هستند. معمولاً شدت سرماخوردگی که کروناویروس عامل آن باشد بیشتر است. کرونا ویروس‌ها که پس از راینو ویروس‌ها بزرگترین عامل ابتلا به سرماخوردگی هستند، بیشتر در زمستان و بهار باعث سرماخوردگی می‌شوند. اگرچه کرونا ویروس‌ها بیشتر در حیوانات دیده می‌شوند، اما پنج نوع از آن‌ها دستگاه تنفسی بدن انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تشخیص اینکه علت بیماری کرونا ویروس باشد یا خیر کمی مشکل است، چرا که برخلاف راینو ویروس‌ها به سختی در آزمایشگاه رشد و نمو می‌کنند. کروناویروس‌ها خانواده بزرگی از ویروس‌ها هستند که بیماری‌های مختلفی را از سرماخوردگی معمولی گرفته تا سندرم حاد و شدید تنفسی یا همان سارس ایجاد می‌کنند. این بیماری به نام سندرم نارسایی تنفسی خاورمیانه شناخته شده‌است که به اختصار MERS-CoV خوانده می‌شود. کروناویروس‌ها دستگاه تنفسی فوقانی و تحتانی را در انسان‌ها درگیر می‌کند و عامل یک سوم سرماخوردگی‌های شایع هستند (Rechel, 2012).

۳- اثرات ویروس کرونا بر تجارت خارجی ایران

براساس گزارش‌های بین‌المللی، شیوع ویروس کرونا، صادرات ایران به کشورهای همسایه را محدود کرده است. براین اساس، درحالی که گفته می‌شود بیش از نیمی از درآمد کشور از محل کانال‌های تجارت منطقه‌ای تحقق می‌یابد، همسایگان ایران، یکی از پس از دیگری مرزهای خود را با کشور بسته‌اند. بنابراین، صادرات ایران به‌شدت کاهش می‌یابد. از آنجا که اولین شریک تجاری ایران چین است، بعد از اولین گزارش شیوع ویروس کرونا در ووهان چین در ماه دسامبر، ایران نسبت به محدود کردن سفرها به چین و بالعکس بی میلی نشان داد چراکه حدود ۲۳ درصد از صادرات غیرنفتی کشور (بیش از ۸ میلیارد دلار) در ۱۱ ماهه ابتدای سال ۱۳۹۸ به چین بوده است (نمودار ۱). در شرایطی که صادرات نفت ایران به کمترین میزان خود در ۴ دهه گذشته رسیده بود، حفظ تجارت با چین دور از انتظار به‌نظر نمی‌رسید. اقدامی که اگر موقتا متوقف می‌شد شاید سطح بحران فعلی از حیث تبعات اقتصادی و انسانی آن به مراتب کمتر بود و چه‌بسا نیاز به استقراض ۵ میلیارد دلاری از صندوق بین‌المللی پول برای کنترل شیوع این ویروس در کشور احساس نمی‌شد. همچنین براساس گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، اختلال در صادرات از مرزهای زمینی، کاهش ورود و خروج گردشگر، کاهش قیمت و تقاضای جهانی نفت و کاهش محصولات صادراتی کشور در کنار اختلال در تجارت با چین، از مهم‌ترین پیامدهای شیوع این ویروس در حوزه تجارت خارجی کشور هستند.

شکل ۱- نمودار اطلاعات (روزنامه صبح ایران، ۱۳۹۹).

از طرفی صندوق بین‌المللی پول تخمین زده است که تجارت خارجی ایران در سال ۲۰۲۰ با کاهش ۱۶ میلیارد دلاری به حدود ۷۰ میلیارد دلار خواهد رسید. همچنین در سال جدید، دو رویداد مهم که می‌تواند شکل‌گیری مجلس با ترکیب جدید و انتخابات ریاست‌جمهوری ایالات متحده باشد بر تجارت خارجی ایران اثرگذار خواهد بود. در شعارها و برنامه‌های کاندیداهای پیروز مجلس، بحث تجارت خارجی و بهبود شرایط آن یک حلقه مفقوده تلقی می‌شود. در این شرایط در صورتی که در آبان ماه، ریاست جمهوری ترامپ برای ۴ سال دیگر تمدید شود هیچ چشم‌انداز روشنی برای بهبود تجارت خارجی ایران نمی‌توان متصور بود. در صورتی که کاندیدای دموکرات‌ها نیز راهی کاخ سفید شود با توجه به تمرکز ایشان بر سیاست داخلی به‌نظر نمی‌رسد در کوتاه‌مدت تغییر قابل

ملاحظه‌ای در روابط دو کشور و بالطبع تجارت خارجی ایران شکل بگیرد، چراکه سال ۱۳۹۹، سال پایانی دولت تدبیر و امید نیز هست و در صورتی که مذاکرات فی‌مابین نیز از سر گرفته شود احتمالاً شاهد مذاکرات طولانی و فرسایشی خواهیم بود. چه بسا اگر نتایج انتخابات ریاست‌جمهوری سال ۱۴۰۰ مشابه نتایج انتخابات اخیر مجلس باشد، احتمال از سرگیری مذاکرات نیز فارغ از سرکارآمدن دموکرات‌ها یا جمهوری‌خواهان حداقل در کوتاه‌مدت بسیار ضعیف خواهد بود. با توجه به محدودیت‌های ایجاد شده بر سر تجارت و مبادلات خارجی، طرف عرضه ارز کاهش می‌یابد اما به‌دلیل کاهش واردات و مسافرت‌ها تقاضای ارز نیز کاهش خواهد یافت و به‌نظر می‌رسد نوسان چشمگیری در نرخ دلار حداقل تا اواسط اردیبهشت‌ماه ایجاد نشود (روزنامه صبح ایران، ۱۳۹۹).

۴- اثرات ویروس کرونا بر اقتصاد داخلی ایران

با توجه به کاهش صادرات نفت ایران از ۲/۸ میلیون بشکه در روز (۲ سال پیش) به شرایط فعلی با چند صد هزار بشکه در روز (نمودار ۲)، حتی قبل از شیوع ویروس کرونا نیز مقامات کشور به‌خوبی می‌دانستند که قادر به کاهش صدمات اقتصادی وارده به خانوارها و به‌خصوص اقشار کم‌درآمد جامعه نیستند. صندوق بین‌المللی پول تخمین زده است که بعد از خروج ایالات‌متحده از توافق هسته‌ای، ارزش ریال بیش از ۵۰ درصد کاهش یافته است. تورم با شتاب فزاینده به ۴۰ درصد رسید و شرکت‌های بزرگ خارجی کشور را ترک کردند و براساس همین تخمین، اقتصاد ایران در سال گذشته ۹/۵ درصد کوچک‌تر شده است (نمودار ۳). بنابراین اقتصاد داخلی ایران پیش از شیوع ویروس کرونا نیز شرایط پرتلاطمی را تجربه می‌کرده است.

از طرف دیگر بودجه سال ۱۳۹۹ کشور با نرخ ۵۰ دلاری فروش هر بشکه نفت تهیه شده است. در این بین، شاهد کاهش قیمت نفت سنگین ایران به زیر ۱۵ دلار در همین ابتدای سال هستیم. براساس پیش‌بینی‌های واقع‌بینانه موجود، نرخ هر بشکه نفت در سال ۲۰۲۰ بین ۱۲ تا ۴۲ دلار در هر بشکه خواهد بود. اتفاقی که باعث می‌شود میانگین قیمت نفت در این سال بین ۲۰ تا ۲۵ دلار باشد. به‌طور کلی به‌نظر می‌رسد کسری بودجه از این محل می‌تواند خود باعث اختلالات قابل‌توجه در اقتصاد داخلی ایران شود. کسری که بخش عمده‌ای از آن براساس بودجه ۱۳۹۹، باید توسط انتشار اوراق مالی توسط دولت پوشش داده شود. این درحالی است که براساس توصیه نهادهای بین‌المللی، در شرایط بحران دولت‌ها باید برای حمایت از اقتصاد اقدام به بازخرید اوراق خزانه کنند. اقدامی که در کشورهای توسعه‌یافته شامل ایالات‌متحده انجام گرفت. در واقع تحلیلگران معتقدند، انزوای اقتصاد ایران و فاصله از بازارهای سرمایه بین‌المللی، ایران را به سمت تامین مالی داخلی سوق خواهد داد که می‌تواند منجر به افزایش نرخ وام‌دهی و فشار بیشتر بر بودجه به‌دلیل تورم غیرقابل کنترل شود.

براساس گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، بر اثر شیوع ویروس کرونا، در حوزه اشتغال هر دو سمت عرضه و تقاضای بازار کار تحت‌تأثیر قرار خواهد گرفت. تعطیلی و کاهش سطح فعالیت‌های اقتصادی منجر به تعدیل نیرو و کاهش تقاضای کار خواهد شد و عرضه کار نیز کاهش خواهد یافت، زیرا برخی افراد که مستقیماً با بیماری درگیر شده‌اند و برخی دیگر که غیرمستقیم با اقدامات خودمراقبتی و کاهش تعاملات، ساعات کاری خود را کاهش خواهند داد. بنابراین به‌نظر می‌رسد در سال ۱۳۹۹ با کاهش نرخ مشارکت و کاهش اشتغال مواجه خواهیم بود. فعالیت کسب‌وکارهایی که مستقیماً از بحران کرونا متأثر شده‌اند به‌شدت کاهش خواهد یافت. کاهش فعالیت این کسب‌وکارها می‌تواند منجر به بحران بیکاری شده و رفاه خانوارهای زیادی را تحت‌تأثیر قرار دهد. در این میان بیشترین ضربه اقتصادی را کسانی متحمل خواهند شد که دارای شغل دائم نیستند، مانند دست‌فروشان و کارگران ساختمانی. هرچه فعالیت کسب‌وکارها کاهش یابد، درآمدهای مالیاتی دولت نیز کاهش می‌یابد. بنابراین با توجه به کاهش ظرفیت‌های مالیات‌ستانی از فعالیت‌های اقتصادی و کاهش قیمت نفت و اقدامات مورد نیاز برای حمایت از کسب‌وکارها و افراد آسیب‌دیده و همچنین افزایش مخارج دولت در حوزه بهداشت و درمان، کسری بودجه دولت تشدید خواهد شد. با توجه به این موضوع و افزایش نقدینگی، تورم نیز روند صعودی به خود خواهد گرفت.

در حوزه بازار مسکن، معاون وزیر راه و شهرسازی با تأکید بر کاهش تعداد معاملات در اسفندماه، خبر از ثبات قیمتی و پایداری در بازار مسکن داد. همچنین براساس گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، با توجه به فرارسیدن فصل نقل‌وانتقالات، به‌نظر نمی‌رسد شیوع ویروس کرونا تأثیر چشمگیری بر کاهش معاملات در ۳ ماه ابتدای سال ۱۳۹۹ بگذارد. بنابراین انتظار می‌رود شاهد تثبیت قیمت مسکن باشیم. از طرف دیگر، بازار سرمایه نیز به‌دلیل آنچه در ادامه گزارش وجود شرایط «اقتصاد پرتلاطم» تفسیر شده است، به‌رغم اصلاحات محدود، در صورت تثبیت نرخ دلار در ارقام فعلی، روند نسبتاً صعودی خواهد داشت. گرچه شیوع این ویروس با افزایش مصرف برق و آب، چالش‌هایی را برای دولت به‌وجود آورده و به‌ویژه امکان مواجه شدن با بحران تامین آب خانگی در فصول گرم سال را ایجاد کرده است، اما از حیث کاهش مصرف بنزین برای دولت درآمدزا بوده، زیرا میزان بارانه پرداختی دولت بابت بنزین کاهش یافته و دولت می‌تواند از محل مابه‌التفاوت صادرات بنزین صرفه‌جویی شده در طی سه ماه حدود ۳/۶ هزار میلیارد تومان درآمد داشته باشد. به‌طور کلی اگر شیوع این ویروس در سه ماهه ابتدای سال به‌طور کامل به اتمام برسد، براساس نظر اقتصاددانان می‌توان انتظار داشت که تولید به شرایط قبل خود بازگردد و در ۶ ماهه ابتدای سال در کنار یک تورم حدود ۲۵ درصدی، رشد اقتصادی مثبت نزدیک به صفر دور از انتظار نخواهد بود. اما اگر این شیوع طولانی‌تر شود، تحلیل‌های فوق از درجه اعتبار ساقط خواهد شد و به‌نظر می‌رسد کشور وارد رکود اقتصادی خواهد شد و در ۶ ماهه ابتدای سال رکود توری را شاهد باشیم. کما اینکه صندوق بین‌المللی پول پیش‌بینی تورم ۳۱ درصدی را برای اقتصاد ایران در سال ۲۰۲۰ داشته است. برآورد

اقتصاددانان آن است که در شرایط بدبینانه، احتمال سقوط تولید داخلی ایران به دوسوم میزان فعلی (کاهش ۳۳ درصدی) و کسری بودجه حدود ۱۰ میلیارد دلاری در سال جاری وجود خواهد داشت (روزنامه صبح ایران، ۱۳۹۹).

۵- دانشگاه و کرونا

در پی رویدادهای ۱۱ سپتامبر، بلایای طبیعی و خشونت‌های دانشگاهی، بسیاری از دانشگاه‌ها در تیم‌هایی را تشکیل دادند که در شرایط بحران برای پاسخ‌گویی به بحران‌ها آماده باشند. ظهور پاندمی کووید-۱۹ محدودیت‌های این تلاش‌ها را نشان داد. دانشگاه‌ها در خط مقدم و فعال پاسخ‌گویی به کووید-۱۹ بودند، به سرعت خوابگاه‌ها را تخلیه کردند و کلاس‌های درس را به شیوه مجازی برگزار کردند. فرآیندی بسیار چالش برانگیز که هنوز هم بسیاری دانشگاه‌ها با آن دست و پنجه نرم می‌کنند. با توجه به اینکه دانشگاه‌ها کارکردهای متنوعی دارند، مواجه با کووید ۱۹ به‌ویژه برای دانشگاه‌ها بسیار پیچیده بود. پیش از هر چیز، نهادهای آموزشی هستند، که دانشجویان کارشناسی و تحصیلات تکمیلی درس می‌خوانند و اساتید تدریس می‌کنند و پژوهش‌های خود را پیش می‌برند.

الف- آگاهی بخشی مهمترین اصل در مبارزه با کرونا است: برای کاهش آثار مخرب ویروس کرونا و جلوگیری از شیوع بیشتر آن باید ارتقای سطح فرهنگی و آگاهی بخشی سرلوحه کار مدیران و مسوولان آموزشی و فرهنگی قرار گیرد. افراد مسوول در نهادهای مختلف می‌توانند با سیاستگذاری و برنامه ریزی مناسب برای حل این مسئله نقش مهمی ایفا کنند. استادان دانشگاه نیز به طرق مختلف از جمله با توسعه فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی و توسعه زیرساخت‌های معنوی و مادی جامعه می‌توانند بسترسازی مناسب برای کاهش پیامدهای گوناگون این مساله ایفا کنند. اینکه بعضی از دانشگاهیان یا اساتید بگویند برطرف شدن مشکلات به آنها ربطی ندارد، این طرز فکر درست نیست. زیرا همه اساتید و دانشگاهیان در هر رشته علمی و تخصصی باید با هم فکری و همیاری در کنار یکدیگر، پیامدهای گوناگون این مساله و نارسایی‌های ایجاد شده در جامعه را کاهش داده و برای از بین رفتن ویروس تلاش کنند (www.irna.ir).

ب- هر استاد می‌تواند برای حل بحران نقش آفرین باشد: نخبان و اساتید دانشگاهی از طریق مراکز تحقیقاتی، گروه‌ها و شرکت‌های دانش بنیان می‌توانند با همفکری و همکاری تحقیقاتی به راهکارهای کنترل و کاهش آثار مخرب هر مساله دست یابند. همچنین در آگاهی بخشی و ارتقای سطح فرهنگ عمومی جامعه نیز نقش مهمی می‌توانند ایفا کنند و مواجهه با ویروس کرونا نیز از این قاعده مستثنی نیست. دانشگاه‌ها سرمایه‌های مبتکر، خلاق و نوآور و زیرساخت‌های تحقیقاتی و آموزش در زمینه های فرهنگی، اجتماعی، پزشکی، زیست شناسی، جامعه شناسی، فنی و مهندسی، روان شناسی در اختیار دارند که باید همه رشته‌های دانشگاه‌ها به نحوی با همفکری و وحدت با یکدیگر برای حل مسائل و مشکلات جامعه کوشش کنند تا بر بحران‌ها فائق آیند (www.irna.ir). دانشگاه‌های کشورهای پیشرفته در کنار یکدیگر حل مسئله می‌کنند، دانشگاه برتر جهان با رویکرد حل مسائل در کنار یکدیگر نیازهای جامعه خود را برطرف و مشکلات را حل می‌کنند، گفت: این دانشگاه‌ها مشکلات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، برنامه ریزی و مدیریتی را در جامعه خود رصد و حل می‌کنند. این رویکرد سبب شده تا این دانشگاه‌ها به عنوان ۱۰ دانشگاه برتر جهان معرفی شوند. اما در کشورهای در حال توسعه مانند ایران دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی از یکدیگر جدا هستند و اتحاد لازم را در شرایط بحرانی ندارند. وقتی انسجام کمتری وجود داشته باشد، اختراع و نظریه پردازی پیرامون مسائل و مشکلات نیز کمتر خواهد بود؛ این مساله سبب می‌شود که هم رتبه بیشتر دانشگاه‌های کشور در سطح بین‌المللی پایین باشد و هم اینکه انتظاری که از دانشگاه در شرایط بحرانی می‌رود، به خوبی میسر نشود (www.irna.ir).

ج- آموزش درست باید از کودکی و دوران مدرسه صورت گیرد: بعضی از مردم به موضوع کرونا بی‌تفاوت هستند و عده‌ای دیگر ترس و اضطراب زیادی از آن دارند، گفت: این موضوع به ساختار آموزشی و ناآگاهی لازم خانواده و دوران آموزش‌های ابتدایی، متوسطه و دانشگاهی ارتباط دارد. وقتی تمام افراد جامعه از جنبه‌های گوناگون آگاهی لازم را داشته و رعایت اصول بهداشت فردی و عمومی را رعایت کنند، فرهنگ سازی خوبی هم به طور مرتب صورت می‌گیرد تا میزان آسیب‌ها و مرگ و میر کمتر شود. شاید بعضی از مردم هنوز اطلاعات لازم از وضعیت فعلی کشور و شرایط بحرانی آن ندارند و چگونگی مقابله با ویروس کرونا را درک نکرده‌اند. زیرا عده‌ای از مردم فقط به دنبال کسب روزی خود هستند و به عواقب این ویروس کاری ندارند. اما افرادی که اطلاعات لازم و صحیح را از رسانه‌ها و فضای مجازی کسب می‌کنند برای اینکه به این ویروس مبتلا نشود، بیشتر دقت کرده و موارد بهداشتی را رعایت می‌کنند (www.irna.ir).

د- کرونا نشان داد که جامعه به فرهنگ سازی بیشتری نیاز دارد: این فرهنگ سازی ابتدا از سنین کودکی در مهدهای کودک و مدارس باید آموزش داده شود تا دانش آموزان فرهنگ لازم را در همه زمینه‌ها کسب کنند. خانواده‌ها نیز تأثیر مهمی برای اجرایی شدن این فرهنگ دارند. اینکه افرادی از جامعه، الکل صنعتی را برای پیشگیری و درمان کرونا به غلط مصرف کرده و موجب آسیب دیدن و حتی مرگ خود شده‌اند، نشان از نبود دانش و آگاهی و آموزش لازم آنها است (www.irna.ir).

ه- عوامل محیطی در انتشار ویروس کرونا نقش موثری دارد: امروزه در جغرافیای پزشکی به عنوان شاخه‌ای از علم جغرافیا که به بررسی و تبیین نقش عوامل محیطی (طبیعی، انسانی - فرهنگی، بیولوژیکی) به اشکال گوناگون در پیدایش، تشدید و گسترش امراض می‌پردازند، عوامل محیطی به صورت مفصل مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. نخست عوامل طبیعی شامل

عرض جغرافیایی، میزان فشار هوا، درجه حرارت، میزان رطوبت، ریزش های جوی، روزهای آفتابی، یخبندان و روزهای ابری، سرعت و جهت باد، خاک ها، منابع آب ها، نیروی جاذبه زمین...است که در حال حاضر هم در یک عرض جغرافیایی خاصی یعنی عرض های معتدله بیشترین میزان و تراکم شیوع این بیماری دیده می شود. پراکندگی و تراکم جمعیت، درصد و درجه باسوادی جمعیت، شرایط سنی، شرایط زندگی، رژیم غذایی، آداب و رسوم مذهبی، اعتقادات، انواع اعتیاد و غیره در کمیت و کیفیت بیماری و سلامت و بهبودی آن تاثیرگذار است. عوامل بیولوژیکی به عنوان سومین عامل گفت: زندگی گیاهی و جانوری در زمین و دریا و گروه های خونی و نژادی مسلط نیز از جمله عوامل بیولوژیک هستند (www.irna.ir).

و- ساختار جغرافیایی شهرها در میزان شیوع کرونا اثرگذار است: با بررسی توزیع و پراکندگی ویروس کرونا در استان ها و شهرهای مختلف کشور مشخص شد عوامل محیطی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، تراکم و حرکات جمعیت از جمله مهمترین عللی است که سبب شیوع متفاوت ویروس کرونا شده است. (www.irna.ir) در تهران به دلیل جابجایی ها، تجمع و تراکم بیش از حد جمعیت در سطح محلات شهر، این ویروس بیشتر شیوع پیدا کرده است؛ همچنین در شهر قم و شهرهای استان های شمالی از جمله گیلان و مازندران نیز که مراکز گردشگری و تفریحی بیشتری دارند شیوع ویروس کرونا فراگیرتر شده است. در طرف مقابل در شهرهای استان ها با تراکم جمعیت پایین و کم رفت و آمد، شیوع کرونا کمتر بوده است.

نتیجه گیری

در مجموع و در یک نگاه امیدوارکننده می توان ادعا کرد که گرچه بحران اقتصادی ناشی از شیوع ویروس کرونا تأثیر بزرگی بر اقتصاد ایران خواهد گذاشت و حتی ذهن رشد مثبت حداقلی نزدیک به صفر برای اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۹ دور از انتظار است و کشور در این سال با رشد منفی تولید دست به گریبان خواهد بود، اما ایران نشان داده است که در برابر بحران های این چنینی مقاومت بالایی دارد. یک دلیل که براساس آن به نظر می رسد ایران می تواند بهتر از سایر کشورها از این چالش عبور کند، «اقتصاد پرتالطم» ایران است. به عبارت دیگر به دلیل اینکه اقتصاد ایران سال هاست در شرایط تحریم قرار دارد، مردم و کسب و کارها توانایی انطباق سریع و خروج از شرایط وخیم را کسب کرده اند. به علاوه، حس وحدت در میان ایرانیان قابل توجه است. پدیده ای که به بازسازی صدمات عمیق این بحران کمک خواهد کرد.

منابع

- توکلی، احمد، وحدت، کتابیون، کشاورز (۲۰۲۰). کروناویروس جدید ۲۰۱۹ بیماری عفونی نوظهور در قرن ۲۱، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر طب جنوب. ۴۵۰-۴۳۲.
- توکلی، فیروزه، نگین، کریمی (۱۳۹۴). تأثیر نوسان های نرخ ارز بر رشد اقتصادی و نرخ تورم ایران اقتصاد توسعه و برنامه ریزی. ۳۶-۱.
- محمدپور ترکایش، مهدیس، میرزازاده باریجوق، فرشاد (۱۳۸۷) بررسی تأثیر ایجاد و توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط در رشد اقتصادی، سایت تخصصی مدیریت کسب و کارهای کوچک.
- سلیمانی میگونی، سمیه (۱۳۹۲) طغیان بیمارستانی سندرم تنفسی کورونا ویروس خاورمیانه، فصلنامه پرستار و پزشک در رزم، ۴۹-۵۲.
- Mihd H, Tawfiq J A, Memish Z A (2016) Middle east respiratory syndrome coronavirus (mers-cov) origin and animal reservoir ; (1). 13
- Keogh-Brown, M. R. (2014). Macroeconomic Effect of Infectious Disease Outbreaks. Encyclopedia of Health Economics, 177
- Heymann, D. L., Chen, L., Takemi, K., Fidler, D. P., Tappero, J. W., Thomas, M. J., ... & Kalache, A. (2015) Global health security: the wider lessons from the west African Ebola virus disease epidemic. The Lancet, 1884-1901, (9980)385
- the chief economist office for latin america and the Caribbean, the macroeconomics, trade and investment global practice, world bank (2020), The Economy in the Time of Covid-19
- Keogh-Brown, M. R. (2014). Macroeconomic Effect of Infectious Disease Outbreaks. Encyclopedia of Health Economics, 177
- Rechel, B., Suhrcke, M., Tsovala, S., Suk, J. E., Desai, M., McKee, M., ... & Semenza, J. C. (2011). Economic crisis and communicable disease control in Europe: a scoping study among national experts. Health Policy, 103(2-3), 168-175
- Andronico, A., Courcoul, A., Bronner, A., Scoizec, A., Lebouquin-Leneveu, S., Guinat, C., ... & Cauchemez, S. (2019). Highly pathogenic avian influenza H5N1 in south-west France 2016-2017: A modeling study of control strategies. Epidemics, 28, 100340
- PhD, Jennifer F. Kawwass, MD, (2020), Prior and Novel Coronaviruses, COVID-19, and Human Reproduction: What Is Known? Fertility and Sterility (2020),
- www.irna.ir/news/83719762/